

MIGRACJA JAKO KRYZYS WIĘZI SPOŁECZNEJ? ANALIZA NA PRZYKŁADZIE WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII

ALICJA BOBEK

Trinity College Dublin

Międzynarodowe migracje tradycyjnie postrzegane były jako zagrożenie dla istniejących więzi społecznych. Jednostki przebywające w dalekiej odległości od kraju wysyłającego mają bowiem ograniczone możliwości interakcji ze społecznością wysyłającą, co z kolei może prowadzić do ich stopniowego wykluczenia. Jednocześnie bariery kulturowe i językowe mogą utrudniać integrację ze społeczeństwem przyjmującym, zwłaszcza jeżeli migracja w założeniu jest krótkotrwała.

Z drugiej strony, regularny napływ członków danej narodowości do kraju docelowego często prowadzi do powstawania społeczności etnicznych, szczególnie w przypadku migracji o charakterze łańcuchowym. Istnienie takich sieci łagodzi poczucie izolacji i szoku kulturowego, które często dotyczą nowych imigrantów. Poza tym, wraz z upływem czasu, jednostki mogą stopniowo adaptować się do lokalnej społeczności. Dodatkowo, dostępne współcześnie nowe technologie oraz tanie środki transportu umożliwiają częstsze kontakty z bliskimi w kraju wysyłającym oraz podtrzymywanie więzi w sposób wirtualny.

Celem artykułu jest analiza badań nad poakcesyjnymi migracjami z Polski do Wielkiej Brytanii i Irlandii. Wraz z otwarciem rynków pracy w 2004 roku te dwa kraje doświadczyły masowego napływu obywateli polskich. Pomimo kryzysu gospodarczego, który w szczególnym stopniu dotknął w niedawnym czasie Irlandię, strumienie migracyjne pomiędzy Polską a tymi krajami nie uległy zatrzymaniu. Przeciwnie, sieci migracyjne rozwijały się w sposób dynamiczny; nastąpił też rozkwit społeczności etnicznych. Artykuł skupi się na wpływie tej fali migracyjnej na transformację więzi społecznych na poziomie jednostkowym i lokalnym, ze szczególnym uwzględnieniem takich aspektów jak: kryzys więzi rodzinnych w przypadku <tradycyjnych> migracji cyrkulacyjnych, procesie łączenia rodzin, roli sieci migracyjnych oraz roli pełnionej przez nowe technologie w rozwoju społeczności etnicznych oraz w podtrzymywaniu więzów z rodzinnymi społecznościami w kraju wysyłającym.

Słowa kluczowe: migracje poakcesyjne, więzi społeczne, sieci migracyjne, Wielka Brytania, Irlandia

MIGRATION AS A THREAT FOR SOCIAL TIES? EXAMPLES FROM IRELAND AND THE UNITED KINGDOM

International migration were traditionally perceived as a threat to the existing social bonds. Individuals who are residing away from their country of origin have limited opportunities to interact with their communities of origin, which can then lead to their social exclusion. At the same time, cultural and language barriers may hinder integration with the host society, especially if the migration is perceived as temporary.

On the other hand, regular inflows of members of one national group to one destination country often results in ethnic community formation, especially in case of chain migration. Such networks can ease the feeling of isolation and cultural shock, which are often part of new migrants' experience. Furthermore, individuals can gradually adapt to the local community. In addition, new technologies and means of transport make regular contacts with those left behind in the sending country.

The aim of this article is the analysis of post-accession migration from Poland to the United Kingdom and Ireland. After opening their labour markets to New Member States nationals in 2004, these two countries experience a large inflow of Polish migrants. Despite the economic crisis, migration flows between Poland and these destinations did not stop. It was rather the contrary, as migrant networks developed rapidly. This article will focus on the impact of this migration stream on the transformation of social ties on individual and local level, including the crisis of family ties in the case of 'traditional' circular migration, family reunification processes, the role of migrant networks and the role of new technologies.

Keywords: post-accession migration, migration from Poland, social ties, migrant networks, UK, Ireland

Nie ulega wątpliwości, że czasowa bądź trwała zmiana miejsca zamieszkania ma wpływ na uczestniczące w niej jednostki, szczególnie gdy jednostka migruje poza granice rodzinnego kraju. Inne warunki, otoczenie, normy kulturowe, prawodawstwo, a często także inny język – to tylko kilka elementów nowej rzeczywistości, z którymi musi zmierzyć się potencjalny migrant. Nie bez znaczenia także jest to, iż przebywająca w innym kraju jednostka ma często ograniczony kontakt z rodziną i przyjaciółmi pozostawionymi w społeczności wysyłającej. W tym wypadku czynnikiem łagodzącym negatywne skutki migracji mogą być istniejące sieci migracyjne. Dostęp do tych sieci jest pewnym ułatwieniem dla nowych migrantów, przy założeniu, że inni migranci, będący elementami tych sieci, zapewnią nowo przybyłym pomoc w postaci informacji, adaptacji do nowego środowiska oraz wsparcia emocjonalnego. Niemniej jednak dla większości migrantów mobilność międzynarodowa oznacza nową jakość

oraz konieczność (przynajmniej częściowego) przystosowania się do nowego otoczenia. W takim przypadku migracja ma również wpływ na istniejące więzi społeczne – fizyczna separacja od bliskich może oznaczać osłabienie tych więzi. W swojej klasycznej analizie polskich migrantów z przełomu XIX i XX wieku Thomas i Znaniecki (1918) pisali o kryzysie więzi społecznych, skupiając się na dezorganizacji społecznej. Dezorganizacja ta wiązała się ze zmianą postaw, spowodowaną zamianą życia wiejskiego na miejskie. Nowe wartości wpływały natomiast na przemianę postaw wobec tradycyjnego modelu rodziny i w efekcie na jej dezorganizację.

Należy podkreślić, że dla Thomasa i Znanieckiego bardzo istotnym czynnikiem powodującym dezorganizację społeczną i kryzys tradycyjnych więzi była nie tylko sama migracja międzynarodowa, ale także – przede wszystkim – zmiana środowiska z wiejskiego na miejskie, która przełamywała izolację społeczności wiejskich. Były to społeczności oparte na tradycyjnych wartościach, zaś dla ich członków migracja zamorska była niejednokrotnie pierwszym kontaktem z nowym i nieznanym środowiskiem. Można zatem stwierdzić, iż opisywany przez autorów proces w drastyczny sposób różnił się od współczesnych migracji Polaków, szczególnie młodych i relatywnie dobrze wykształconych. W dobie Internetu, telewizji satelitarnej oraz tanich linii lotniczych potencjalni migranci mają niemalże nieograniczony dostęp do informacji na temat krajów przyjmujących oraz niejednokrotnie mieli styczność z innymi kulturami w formie wirtualnej bądź przez bezpośredni kontakt. Czy możemy zatem mówić o kryzysie więzi społecznej w przypadku najnowszych ruchów migracyjnych z Polski? Czy rzeczywiście mamy do czynienia z dezorganizacją społeczną czy powinniśmy raczej mówić o jej specyficznej reorganizacji? Artykuł ten stanowi próbę odpowiedzi na te pytania na przykładzie poakcesyjnych migracji Polaków do Wielkiej Brytanii i Irlandii. Tekst opiera się w głównej mierze na literaturze zastanej oraz na badaniach własnych autorki. Badania te przeprowadzone zostały w latach 2006–2010 w Irlandii i skupiały się na młodych Polakach mieszkających na obszarze metropolii Dublina (Greater Dublin Area). Opierały się one na wykorzystaniu obserwacji uczestniczącej, wywiadów pogłębionych oraz jakościowych wywiadów ustrukturyzowanych, będących częścią jakościowego badania panelowego¹.

¹ Jakościowe Badanie Panelowe zostało przeprowadzone w ramach projektu „Migrants Careers and Aspirations”, będącego jednym z sześciu projektów Trinity Immigration Initiative, Trinity College Dublin. Grupa badaczy pracujących przy tym projekcie obejmowała Jamesa Wickhama (*Principal Investigator*), Elaine Moriarty, Torbena Kringsa, Alicję Bobek oraz Justynę Salamońską.

KILKA UWAG TEORETYCZNYCH

Poakcesyjne migracje z Polski do Wielkiej Brytanii i Irlandii (oraz innych krajów Unii Europejskiej) szybko zwróciły uwagę badaczy, czego rezultatem są liczne projekty badawcze przeprowadzone na ten temat. Zjawisko mobilności zarobkowej Polaków nie jest jednak niczym nowym. Stopniowe otwieranie granic po upadku komunizmu oraz pogarszająca się sytuacja materialna wśród części społeczeństwa spowodowały, iż wyjazdy do krajów Unii Europejskiej nasilały się od początku lat 90. Exodus, jaki nastąpił po maju 2004 roku, był zatem niekoniecznie przełomem, ale raczej kontynuacją wypracowanych przez lata wzorców. Podobnie jak wcześniejsze wyjazdy, również ta fala migracyjna określana jest jako zarobkowa i z tego względu badacze często skupiają się na ekonomicznym charakterze zjawiska, jednocześnie analizując je przy użyciu tych samych teorii, które stosowane były do opisu wcześniejszych fal. Burrell (2009) wyróżniła trzy dominujące bloki tematyczne, wokół których oscylują badania nad poakcesyjnymi migracjami Polaków: (1) strategie migracyjne, motywacje oraz długoterminowe plany migracyjne (łącznie z pytaniem dotyczącym potencjalnego osiedlenia się migrantów w krajach przyjmujących oraz ewentualnych powrotów); (2) sytuacja migrantów na zagranicznych rynkach pracy oraz ich życie zawodowe; (3) życie poza pracą, praktyki rodzinne, sieci społeczne oraz zagadnienia integracji. Autorka podkreśla, że to właśnie sytuacja na rynkach pracy w krajach docelowych oraz zagadnienia związane z integracją strukturalną stanowią główny przedmiot zainteresowania badaczy, podczas gdy pozostałe zagadnienia pozostają często na uboczu.

Jak już wcześniej wspomniano, analiza dotycząca migracji Polaków do Wielkiej Brytanii i Irlandii zazwyczaj opiera się na założeniach teoretycznych stosowanych do opisu mobilności przestrzennej okresu transformacji ustrojowej. Choć nie poruszają one bezpośrednio zagadnień związanych z pojęciem więzi społecznej, to ich zastosowanie ma wpływ na sposób, w jaki możemy postrzegać wpływ migracji na jej przemiany. W literaturze przedmiotu przede wszystkim podkreśla się znaczenie czynników wypychających i przyciągających (model *push-pull*). Ten klasyczny model zakłada obecność szeregu czynników powodujących chęć opuszczenia danego regionu przy jednoczesnej świadomości istnienia alternatywnego kraju przyjmującego, oferującego lepsze warunki i możliwość poprawy sytuacji życiowej jednostki (Lee 1966). Takimi czynnikami, zarówno w latach 90., jak i bezpośrednio po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, były wysokie bezrobocie i relatywnie niskie płace w Polsce oraz zapotrzebowanie na siłę roboczą i możliwość wyższych zarobków w krajach „starej” Unii. Z tego punktu widzenia migracja stanowi jedną z wielu możliwych strategii życiowych

umożliwiających przetrwanie trudnej sytuacji ekonomicznej. Potencjalni migranci natomiast podejmują swoje decyzje o wyjeździe lub pozostaniu w kraju na podstawie racjonalnych kalkulacji oraz subiektywnej oceny zysków i strat.

Kolejną teorią często stosowaną przez badaczy okresu transformacji była nowa ekonomika emigracji (*New Economics of Labour Migration*). Teoria ta jest niejako rozszerzeniem klasycznego modelu *push-pull*, zaś jej zwolennicy podkreślają, że decyzje migracyjne rzadko są realizacją jednostkowych strategii życiowych, bowiem jednostka działa w ramach konkretnej grupy odniesienia. Istotny jest więc społeczny kontekst, w jakim odbywają się migracje i decyzje o ich rozpoczęciu. Z tego względu istotna w tym kontekście jest rola rodziny. W sytuacji ryzyka bowiem to właśnie rodzina kreuje „strategię przetrwania”, polegającą na alokacji posiadanych zasobów i podziale zadań pomiędzy jej członków. W takim wypadku to gospodarstwo domowe deleguje jednego ze swych członków do podjęcia zatrudnienia poza granicami kraju, a migracja służy minimalizacji ryzyka w rodzinie. Z tego również względu migracja zarobkowa ma często charakter wahadłowy bądź cyrkularny, dzięki czemu członkowie rodziny pozostający w społeczności wysyłającej mają ułatwioną kontrolę nad migrantami oraz ich dochodami (Stark i Bloom 1985; Stark 1991). O tego typu migracjach pisał między innymi Okólski (2001), analizując kategorię „ludzi na huśtawce” – migrantów pozostających niejako w zawieszaniu pomiędzy bliskimi pozostawionymi w kraju a miejscem pracy znajdującym się poza jego granicami. Ta sytuacja zawieszenia może mieć negatywny wpływ na więzi społeczne, ponieważ migranci nie mają możliwości codziennego kontaktu z pozostałymi członkami rodziny. Dodatkowo, ze względu na tymczasowy charakter pobytu za granicą, jednostki uczestniczące w tym typie migracji nie nawiązują nowych znajomości w społeczności docelowej. Jest to często również związane z charakterem zatrudnienia w kraju przyjmującym, co z kolei jest przedmiotem analizy na gruncie trzeciego podejścia teoretycznego stosowanego w analizie współczesnych migracji z Polski.

Trzecim podejściem jest teoria dualnego rynku pracy, zaproponowana przez Micheala Piora. Zakłada ona, iż w krajach wysokorozwiniętych rynki pracy charakteryzuje specyficzny dualizm polegający na podziale na dwa sektory: pracochłonny i kapitałochłonny. Sektor pracochłonny wykorzystuje tanią siłę roboczą (pracowników niewykwalifikowanych), zaś prace w tym sektorze są często określane jako „3D jobs”: *Dirty, Demanding and Dangerous* (Dickens i Lang 1988). Sektor kapitałochłonny natomiast zatrudnia wysoko wykwalifikowanych pracowników, którzy mają dobre warunki pracy i są lepiej opłacani. Według teorii dualnego rynku pracy zatrudnienie stanowi nie tylko źródło dochodu, ale jest również jednym z czynników statusu społecznego. To głównie

z powodu niskiego prestiżu praca w sektorze pracochłonnym jest nieatrakcyjna dla przedstawicieli społeczeństwa przyjmującego. Migranci natomiast znajdują się niejako poza strukturą społeczną kraju docelowego, zaś ich głównym celem jest akumulacja kapitału finansowego, który jest potem używany do podniesienia bądź utrzymania statusu społecznego w społeczności wysyłającej. Jest to szczególnie istotne w przypadku migracji o charakterze krótkotrwałym. Dodatkowo charakter zatrudnienia oraz takie czynniki, jak złe warunki pracy, gorsze zarobki czy aspołeczne godziny pracy, mogą wpływać negatywnie na potencjalny proces integracji migrantów w społeczeństwie przyjmującym i tym samym negatywnie oddziaływać na tworzenie i reorganizację więzi społecznej.

Przyjęcie powyższych założeń teoretycznych może zatem zakładać sytuację, w której mamy do czynienia z kryzysem więzi społecznej. Migrant nigdy do końca nie opuszcza swojego rodzinnego domu, jego wyjazd ma charakter tymczasowy, zaś jego głównym celem jest zdobycie jak największej ilości funduszy, które posłużą poprawieniu sytuacji materialnej rodziny pozostawionej w kraju. Z tego powodu nie integruje się w społeczeństwie przyjmującym, ale jednocześnie coraz bardziej oddala się od bliskich, z którymi ma ograniczony kontakt. W tym przypadku opisywana jest „ciemna strona” migracji, w ramach której rzeczywistość często dochodzi do dezorganizacji, a nie reorganizacji więzi społecznej. Powstaje jednak pytanie, do jakiego stopnia te założenia są wciąż adekwatne przy analizie poakcesyjnych migracji z Polski do Wielkiej Brytanii i Irlandii.

Nie ulega wątpliwości, że ta fala migracyjna, podobnie jak zagraniczne wyjazdy z okresu transformacji, ma charakter ekonomiczny. Mobilność międzynarodowa może być tu efektem złej sytuacji na rynku pracy w Polsce, zwłaszcza w okresie bezpośrednio po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. W tamtym czasie mieliśmy do czynienia z wysokim poziomem bezrobocia, zwłaszcza wśród osób młodych, także dobrze wykształconych, a to one właśnie stanowią znaczącą grupę wśród tych, które wyjechały do pracy w Wielkiej Brytanii i Irlandii (Okólski 2010; CSO 2008, 2012). Otwarcie rynków pracy przez te dwa kraje oraz ich rosnąca popularność jako krajów docelowych również sugerują zarobkowy charakter wyjazdów. Można jednak argumentować, iż pewne czynniki oraz zjawiska przez nie wywołane są w tym przypadku inne. Po pierwsze, jeśli zwrócimy uwagę na to, iż do tych krajów wyjeżdża duży odsetek osób młodych, to być może stosowanie założeń nowej ekonomiki migracji nie jest do końca zasadne. Migranci ci bowiem w momencie wyjazdu nie posiadali jeszcze własnych rodzin. W takim przypadku decyzje te były często podejmowane na poziomie jednostkowym. Po drugie, wzrasta odsetek migracji rodzinnych, ułatwionych przez całkowitą legalność tych wyjazdów. I wreszcie, po trzecie, nie wszyscy migranci tej fali wyjeżdżają z Polski wyłącznie w celach zarobkowych,

w związku z czym ich stosunek do społeczeństwa przyjmującego i związany z tym proces integracji jest odmienny od sytuacji migrantów okresu transformacji (Krings i in. 2013).

POAKCESYJNE MIGRACJE POLAKÓW DO WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII: CHARAKTERYSTYKA

Kiedy w 2004 roku Polska wstępowała do Unii Europejskiej, nikt nie przypuszczał, że migracja zarobkowa do krajów „starej” Unii przybierze aż tak dużą skalę. W 2007 roku Główny Urząd Statystyczny odnotował rekordową liczbę 2 milionów Polaków przebywających poza krajem, w tym 1 860 000 w innych państwach Unii Europejskiej. Początkowo tylko trzy kraje: Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja otworzyły swoje rynki pracy dla obywateli nowych krajów członkowskich. W pierwszych latach po rozszerzeniu Unii to właśnie Wielka Brytania i Irlandia stały się niezwykle popularnymi krajami docelowymi dla poakcesyjnych migrantów z Polski. Należy jednak zaznaczyć, że nie były to jedyne kraje, do których wyjeżdżali Polacy w tamtym okresie, a tradycyjne szlaki migracyjne do takich państw, jak Niemcy czy Włochy, były wciąż istotne. Zmieniła się natomiast struktura wieku i wykształcenia nowych migrantów. O ile do Niemiec i Włoch wyjeżdżały osoby relatywnie starsze i gorzej wykształcone, o tyle ci, którzy kierowali się do Wielkiej Brytanii i Irlandii, byli młodszy i posiadali wykształcenie co najmniej średnie (Okólski 2010). Poniższa tabela pokazuje, jak zmieniały się szlaki migracyjne Polaków po maju 2004 roku:

Tabela 1.

Zmiany kierunków migracji z Polski 2002–2010 (w tysiącach)

	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Niemcy	294	385	430	450	490	490	415	455
Włochy	39	59	70	85	87	88	85	92
Holandia	10	23	43	55	98	108	84	108
Irlandia	2	15	76	120	200	180	140	125
Wielka Brytania	14	150	340	580	690	650	555	560

Źródło: Fihel, 2011.

Jak widać na zamieszczonej powyżej tabeli, Wielka Brytania w krótkim okresie stała się głównym krajem przyjmującym migrantów z Polski, wyprzedzając pod tym względem dominujące do tej pory Niemcy. Ciekawym przypadkiem była też Irlandia. Przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej odsetek Polaków mieszkających w tym kraju był znikomy, natomiast już w 2007 roku przebywało na jej terenie 200 tysięcy obywateli Polski.

Pomimo tego, że struktura wieku i wykształcenia polskich migrantów w Wielkiej Brytanii i Irlandii jest podobna, ich sytuacja w tych krajach jest jednak odmienna. Polskie media bardzo często stosują uogólnienie w postaci określenia „Polacy na Wyspach”, odnosząc się tym samym jednocześnie do osób przebywających w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Zdaniem autorki takie uogólnienie jest w dużej mierze błędne, ze względu na różnice w sytuacji ekonomicznej tych państw oraz ze względu na tradycje migracyjne z Polski do tych dwóch krajów.

W 2004 roku Irlandia wciąż znajdowała się w okresie, w którym określana była mianem Celtyckiego Tygrysa. W tamtym czasie rynek pracy tego kraju, w odróżnieniu od Wielkiej Brytanii, nie tylko cierpiał na wysoki niedobór w niższych sektorach gospodarki, ale również wykazywał duże zapotrzebowanie na wykwalifikowaną siłę roboczą, zwłaszcza w takich specjalizacjach, jak inżynieria budowlana, architektura czy informatyka (Forfas 2005). W związku z tym część Polaków przyjeżdżających do Irlandii po rozszerzeniu Unii miała szanse na znalezienie pracy zgodnej ze swoimi kwalifikacjami. W rezultacie, jak podaje irlandzki spis powszechny z roku 2006, prawie 30 procent Polaków pracujących w tym kraju wykonywało prace inne niż manualne (CSO 2006). Podobne proporcje wykazał spis powszechny z roku 2011, co wskazywać może na ugruntowaną pozycję migrantów z Polski na tamtejszym rynku pracy, niezależnie od kryzysu gospodarczego (CSO 2013). Można więc założyć, iż ta grupa miała ułatwione szanse również na integrację na poziomie społecznym, ponieważ ten proces zazwyczaj zachodzi szybciej w przypadku osób pracujących na wyższych stanowiskach i mających styczność z przedstawicielami społeczności przyjmującej (Salt 1992). Jeśli chodzi o tradycje migracyjne do tych krajów, to strumień migracyjny z Polski do Irlandii był zjawiskiem niemalże całkowicie nowym, zaś sieci migracyjne dopiero się tworzyły. Społeczność polska w Wielkiej Brytanii natomiast, szczególnie w metropolii londyńskiej, istniała na długo przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej. To z kolei może sugerować sytuację, w której nowi imigranci mieli dostęp do sieci społecznych w ramach własnej grupy etnicznej i tym samym mogli liczyć na ułatwienia w adaptacji do nowych warunków kulturowych.

POAKCESYJNE MIGRACJE POLAKÓW A WIĘŹ SPOŁECZNA NA POZIOMIE RODZINY

Masowy odpływ migrantów z Polski po 2004 wzbudził wzmożone zainteresowanie mediów. Opinię publiczną poruszyły debaty na takie tematy, jak drenaż mózgow, zatrudnienie poniżej kwalifikacji na docelowych rynkach pracy, czy kwestia ewentualnych migracji powrotnych. Jednym z takich tematów była również problematyka tak zwanego eurosieroctwa. Pojęcie to używane jest dla określenia sytuacji, w której niepełnoletnie dziecko znajduje się w gospodarstwie domowym, w którym przynajmniej jedno z rodziców przebywa w innym kraju Unii Europejskiej w celach zarobkowych (Becker-Pestka 2012: 16). Wynikająca z tego rozłąka może mieć negatywny wpływ na relacje rodzic – dziecko oraz na procesy socjalizacji w rodzinie (Walczak 2008). Wyjeżdżający za granicę do pracy rodzice są negatywnie stygmatyzowani przez opinię publiczną oraz często postrzegani jako „nowe zło społeczne” (Urbańska 2009). Negatywny stereotyp rodzica-migranta jest szczególnie podkreślany w kontekście feminizacji migracji i matek-migrantek. W literaturze przedmiotu często podkreśla się, że nieobecność ojca w życiu codziennym rodziny jest w mniejszym stopniu piętnowana, co ma związek z normatywnym wzorem macierzyństwa przyjmowanego tradycyjnie w europejskim kręgu kulturowym (Hays 1996). „Macierzyństwo na odległość” odbierane jest zazwyczaj jako sytuacja patologiczna, zaś matki są często obwiniane za zaistniałą sytuację, przy jednoczesnym ignorowaniu wpływu czynników zewnętrznych, takich jak trudna sytuacja ekonomiczna gospodarstwa domowego czy brak możliwości opieki nad dzieckiem w kraju zatrudnienia (Urbańska 2009). Autorka dodatkowo określa eurosieroctwo mianem „paniki moralnej”, ponieważ dyskurs poświęcony tej tematyce pomija szereg czynników strukturalnych oraz nie bierze pod uwagę zróżnicowanych praktyk rodzicielskich oraz opcji rodzicielstwa transnarodowego.

Można również argumentować, że eurosieroctwo nie jest zjawiskiem ani nowym, ani *stricte* związanym z migracjami wynikającymi z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Opisywani przez Okólskiego „ludzie na huśtawce”, czyli tak zwani migranci niepełni okresu transformacji, to także bardzo często rodzice, którzy wyjeżdżając za granicę w celach zarobkowych, pozostawiali nieletnie dzieci bądź z drugim rodzicem, bądź pod opieką innych członków rodziny. To właśnie w ich przypadku możemy mówić o prawdziwych barierach uniemożliwiających łączenie rodzin w kraju przyjmującym: migracja niepełna często ma charakter półlegalny, zaś podjęcie zatrudnienia przez współmałżonka na docelowym rynku pracy może nie być możliwe. Środki finansowe uzyskane

przez jednego z rodziców z pracy za granicą są wtedy używane do zapewnienia bytu rodzinie pozostającej w społeczności wysyłającej.

Sytuacja ta wygląda jednak inaczej w przypadku osób wyjeżdżających do Wielkiej Brytanii lub Irlandii, ponieważ wyjazdy te odbywają się one w granicach Unii Europejskiej, w ramach swobodnego przepływu pracowników. W swoich badaniach nad strategiami życiowymi migrantów z małych miejscowości w Polsce White (2011) zauważa, że obecnie mamy do czynienia ze specyficzną zmianą wzorców migracji. Analiza autorki pokazuje, że w przypadku części rodzin, które dotychczas stosowały praktykę „delegacji”, czyli wyznaczania jednego z członków rodziny do wyjazdu za granicę, po rozszerzeniu Unii na migrację zaczęły decydować się wszystkie osoby z danego gospodarstwa domowego. Decyzje te są ułatwione przez otwarty dostęp do rynku pracy i jednoczesne zatrudnianie obu małżonków. Trend ten do pewnego stopnia odzwierciedlają również dane statystyczne. Według irlandzkiego spisu powszechnego z roku 2006, nieco ponad pięćdziesiąt procent polskich migrantów mieszkało w gospodarstwie domowym składającym się bądź z pary, bądź z pary i jednego lub więcej dzieci. Liczba ta uległa znacznemu zwiększeniu na przestrzeni zaledwie kilku lat: spis powszechny z roku 2011 wykazał, że procent takich gospodarstw domowych wśród Polaków w Irlandii wynosił około siedemdziesiąt pięć procent (CSO 2012: 16). Tendencja ta może być spowodowana kilkoma czynnikami. Po pierwsze, możemy mieć do czynienia ze wspomnianymi migracjami w obrębie całych gospodarstw domowych. Po drugie, migranci ci mogą przyjmować wzorec łączenia rodzin. W takim wypadku jeden z członków rodziny (zazwyczaj jest to mężczyzna) wyjeżdża do kraju docelowego jako pierwszy, natomiast pozostałe osoby dołączają do niego po jakimś czasie. Dodatkowo, biorąc pod uwagę strukturę wiekową przedstawicieli tej fali migracyjnej, możemy założyć, iż wielu z nich decyduje się na założenie rodziny po osiedleniu się w kraju przyjmującym. Ten ostatni trend odzwierciedlają najnowsze dane z Wielkiej Brytanii, z których wynika, że mniejszość polska w tym kraju charakteryzuje się najwyższym współczynnikiem przyrostu naturalnego.

Dodatkowo należy zaznaczyć, iż nie wszyscy poakcesyjni migranci podjęli decyzję o wyjeździe wyłącznie z powodów zarobkowych. W takim przypadku mamy do czynienia z tak zwaną „migracją stylu życia”, formą mobilności, która w ostatnich latach wzbudziła zainteresowanie badaczy zajmujących się migracjami w obrębie „starej” Unii (Benson 2010; Benson i O’Reilly 2009; Crowley-Henry 2010). Ten typ migracji jak dotąd nie jest wystarczająco analizowany w odniesieniu do migracji z Polski, aczkolwiek występowanie pozaekonomicznych czynników w przypadku mobilności młodych Polaków jest podkreślane w niektórych badaniach przeprowadzonych na terenie Wielkiej Brytanii i Irlandii

(Krings i in. 2013, Bobek 2010; Gałasińska i Kozłowska 2009). W przypadku tego typu mobilności międzynarodowej to nie akumulacja kapitału ma największe znaczenie, ale raczej jakość życia w nowej rzeczywistości czy wręcz preferencja do wychowywania dzieci za granicą (Pustułka 2012).

ROLA NOWYCH MEDIÓW ORAZ DOSTĘPNOŚĆ ŚRODKÓW TRANSPORTU

Wyjeżdżający za granicę młodzi Polacy, nawet jeśli nie posiadają jeszcze własnych rodzin lub migrują wraz z partnerem, pozostawiają w kraju innych członków rodziny, przyjaciół i znajomych. Stanowią oni ważny punkt odniesienia dla migrantów, zwłaszcza w początkowym okresie migracji. Ze względu na więzi łączące ich z krajem pochodzenia migranci często angażują się w tak zwane praktyki transnarodowe (Castles 2000; Levitt, DeWind i Vertovec 2003; Vertovec 2004). Pojęcie „przestrzeni transnarodowych” (Faist 2000) jest obecnie szeroko stosowane na gruncie socjologii, szczególnie w odniesieniu do zachodzących procesów globalizacji. Praktyki transnarodowe nie są jednak niczym nowym i stosowane były już przez opisywanych przez Thomasa i Znanieckiego przedwojennych emigrantów z Polski, którzy pozostawali w kontakcie ze społecznością wysyłającą poprzez korespondencję listowną. Nie ulega jednak wątpliwości, że wraz z rozwojem technologii informacyjnej oraz ekspansją tanich linii lotniczych, kontakty te uległy znacznemu ułatwieniu. W swoich badaniach na temat poakcesyjnych migrantów z nowych krajów członkowskich pracujących w Wielkiej Brytanii Metykova (2010) pisze na przykład o byciu „o jedno kliknięcie myszki bliżej”. Lee i Komito (2009), analizując używanie Internetu przez polskich migrantów w Irlandii, również podkreślają istotną rolę wirtualnych kontaktów z bliskimi mieszkającymi w kraju pochodzenia. Z kolei Krings i in. (2013) zauważyli, że wśród badanych przez nich Polaków pracujących na Zielonej Wyspie najczęstszą formą kontaktu z rodziną i przyjaciółmi pozostającymi w Polsce jest rozmowa przy użyciu telefonu komórkowego.

Kontakty ze społecznością wysyłającą są również ułatwione przez dostępność tanich linii lotniczych (Burrell 2011; Ignatowicz 2011; Krings i in. 2013). Pod tym względem w najlepszej sytuacji znajdują się migranci pochodzący z większych miast w Polsce, którzy wybrali docelową lokalizację w większym mieście w Wielkiej Brytanii lub Irlandii. W przypadku Dublina mieszkający tam Polacy mają możliwość regularnych lotów do jedenastu miast na terenie całej Polski. Biorąc pod uwagę wysokość zarobków w Irlandii oraz relatywnie niskie ceny biletów lotniczych, możemy założyć, iż krótkie pobyty w Polsce

kilka razy do roku są czymś całkowicie realnym. Istotną rolę odgrywa tu również legalny charakter tej fali migracyjnej – regularne podróże pomiędzy krajem wysyłającym i krajem docelowym nie były na przykład możliwe w przypadku osób, które wyjeżdżały do Wielkiej Brytanii i Irlandii przed 2004 rokiem, kiedy wyjazdy do tych dwóch państw objęte były obowiązkiem wizowym (Coyle 2007). Badania przeprowadzone w obydwu krajach jednoznacznie sugerują, iż transnarodowe praktyki w postaci regularnych wizyt w domu w celu kontaktu z bliskimi, czy też korzystaniu z różnego rodzaju usług, są dla wielu młodych polskich migrantów normą (Burell 2011; Ignatowicz 2011; Krings i in. 2013).

REORGANIZACJA WIĘZI SPOŁECZNYCH, DOSTĘP DO SIECI SPOŁECZNYCH ORAZ INTEGRACJA DO SPOŁECZEŃSTWA PRZYJMUJĄCEGO

Kolejnym aspektem międzynarodowych migracji, który jest często analizowany w literaturze przedmiotu, jest rola sieci migracyjnych, ewolucja społeczności etnicznych oraz integracja migrantów do społeczeństwa przyjmującego. Migracje łańcuchowe stanowią przedmiot badań w dziedzinie socjologii od kilku dekad (Anderson 1974; Choldin 1973; Ritchey 1976), natomiast rola sieci społecznych, instytucji rodziny czy obecność innych znajomych osób w kraju przyjmującym oraz związany z tym dostęp do kapitału społecznego zyskały zainteresowanie badaczy w latach 80. ubiegłego wieku (Boyd 1989). Sieci te mogą stanowić istotny czynnik przyciągający potencjalnych migrantów do kraju docelowego, są również źródłem informacji oraz pomocy w początkowych fazach migracji (Choldin 1973; Oakley 1992; Massey 1990). Istnienie sieci migracyjnych jest również często związane z powstaniem społeczności etnicznej w danym kraju, wiążącym się niejednokrotnie z geograficznym aspektem w postaci utworzenia dzielnic etnicznych (Park 1915; Allen i Turner 1996; Massey 1985).

Jak już wcześniej wspomniano, Wielka Brytania i Irlandia różnią się pod względem tradycji migracji z Polski. W pierwszym wypadku możemy mówić o historycznym zakorzenieniu wzorów migracyjnych oraz o istniejącej polskiej społeczności etnicznej przed 2004 rokiem. Związane jest to z powojenną emigracją okresu komunizmu oraz licznymi wyjazdami Polaków do Wielkiej Brytanii w celach zarobkowych w okresie transformacji. Polscy migranci poakcesyjni mieli zatem dostęp do mniej lub bardziej sformalizowanych instytucji polonijnych na terenie tego kraju. Dodatkowo, osoby kierujące się do Londynu miały również możliwość nawiązania nowych kontaktów w polskiej dzielnicy, jaką jest Ealing. Irlandia natomiast pojawiła się na mapie polskich migracji stosunkowo

niedawno. Pomimo tego sieci migracyjne oraz instytucje etniczne rozwijały się w tym kraju wyjątkowo dynamicznie (Bobek 2010). Jak podkreślają badacze, zarówno sieci migracyjne, jak i instytucje etniczne odgrywają szczególnie istotną rolę dla migrantów gorzej wykształconych i często nieznających języka kraju przyjmującego (Grzymała-Kazłowska 2001; Osipowicz 2002; Rosińska-Kordasiewicz 2005). Ci z wyższym wykształceniem, którzy dodatkowo podejmują zatrudnienie w kapitałochłonnym sektorze docelowego rynku pracy, mają zazwyczaj bardziej zróżnicowane sieci powiązań (Ryan, Sales i Tilki 2009). Oczywiście wydaje się, że codzienna styczność z innymi narodowościami w miejscu pracy prowadzi do integracji w nowym środowisku. Niemniej jednak, jak wynika z badań przeprowadzonych w Irlandii, sieci migracyjne mogą również mieć istotne znaczenie dla mobilnych profesjonalistów, szczególnie jeśli migracja odbywa się na dużą skalę i ma charakter łańcuchowy (Bobek 2010). Niezależnie jednak od charakteru tych sieci, nie ulega wątpliwości, że przy jednoczesnym osłabieniu więzi z bliskimi w kraju pochodzenia, migracja niekoniecznie musi wiązać się z izolacją społeczną oraz kryzysem więzi. Jak już wcześniej wspomniano, kontakty ze społecznością wysyłającą ulegają nie zniszczeniu, ale transformacji, zaś migranci angażują się w nowe powiązania w kraju przyjmującym, zarówno z przebywającymi tam Polakami, jak i z przedstawicielami innych narodowości.

WNIOSKI KOŃCOWE

Gdy Thomas i Znaniecki (1918) analizowali emigrację z ziem polskich sprzed ponad wieku, pisali o dezorganizacji związanej ze zmianą kraju zamieszkania oraz kryzysem tradycyjnych więzi społecznych. Patrząc dziś na analizowane przez nich zjawisko, możemy zadać sobie pytanie, czy rzeczywiście była to dezorganizacja i kryzys czy raczej reorganizacja i związana z nią zmiana. Przedwojenni migranci nie tylko podtrzymywali transnarodowe więzi poprzez korespondencję listowną, ale również często byli częścią sieci migracyjnych i tworzyli nowe społeczności w krajach przyjmujących. Podobnie wygląda sytuacja poakcesyjnych migrantów z Polski w Wielkiej Brytanii i Irlandii, funkcjonujących ponadto w nowej, globalnej rzeczywistości, w której kontakty transnarodowe, zarówno wirtualne, jak i fizyczne, są znacznie ułatwione. Część z nich dodatkowo posiada dobrą znajomość języka kraju przyjmującego oraz wysokie kwalifikacje, co umożliwia podjęcie zatrudnienia w kapitałochłonnym sektorze docelowych rynków pracy i jednocześnie (do pewnego stopnia) zapobiega społecznemu wykluczeniu tych osób. Należy tu również podkreślić istotną rolę sieci migracyjnych, które ułatwiają adaptację do nowych warunków. Łańcuchowy charakter poakcesyj-

nych migracji z Polski do Wielkiej Brytanii i Irlandii sugeruje, że jednostki w nich uczestniczące mają dostęp do kapitału społecznego zakumulowanego w tych sieciach, co sprzyja ich adaptacji w nowych warunkach. Wraz z upływem czasu natomiast migranci zawierają nowe znajomości z przedstawicielami własnej grupy etnicznej oraz osobami innej narodowości. Stare więzi ewoluują i niejednokrotnie ulegają osłabieniu, jednak w ich miejsce pojawiają się nowe powiązania, które niejednokrotnie odgrywają istotną rolę w życiu migrantów, niezależnie od ich statusu społecznego w kraju przyjmującym.

BIBLIOGRAFIA

- Allen J.P., Turner E. (1996), Spatial Patterns of Immigrant Assimilation, „The Professional Geographer”, vol. 48, issue 2, s. 140–155.
- Anderson G.M. (1974), *Networks of Contact: the Portuguese and Toronto*, Wilfrid Laurier University Press.
- Becker-Pestka D. (2012), Rodzina w obliczu migracji zarobkowej, „Colloquium”, nr 1(5).
- Benson M., O'Reilly K. (2009), Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration, „The Sociological Review”, vol. 57, issue 4, s. 608–625.
- Benson M. (2010), The context and trajectory of lifestyle migration, „European Societies”, vol. 12, issue 1, s. 45–64.
- Bobek A. (2010), Polscy migranci w Irlandii. Rola sieci społecznych w procesie migracyjnym oraz kształtowaniu się społeczności etnicznej, „Studia Humanistyczne”, t. 8, s. 57–67.
- Boyd M. (1989), Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas, „International Migration Review”, vol. 23, issue 3, s. 638–670.
- Burrell K. (2009), Migration to the UK from Poland: Continuity and Change in East-West European Mobility, w: Burrell K. (red.), *Polish Migration to the UK in the 'New?' European Union: After 2004*, Aldershot: Ashgate, s. 1–22.
- Burrell K. (2011), Going Steerage on Ryanair: Cultures of Air Travel for Migration from Poland to the UK, „Journal of Transport Geography”, vol. 19, issue 5, s. 1023–1030.
- Castells M. (2000), *The Rise of the Network Society*, Oxford: Blackwell.
- Choldin H.M. (1973), Kinship Networks in the Migration Process, „International Migration Review”, vol. 7, issue 2, s. 163–175.
- Coyle A. (2007), Resistance, Regulation and Rights: The Changing Status of Polish Women's Migration and Work in the 'New' Europe, „European Journal of Women's Studies”, vol. 14, issue 1, s. 37–50.
- Crowley-Henry M. (2010), Twenty-First century international careers: from economic to lifestyle migration, w: Hogan J., Donnelly P.F., O'Rourke B.K. (reds.), *Irish Business and Society. Governing, Participating & Transforming in the 21st Century*, Gill and Macmillan, s. 438–453.
- CSO (2008), *Non-Irish Nationals Living in Ireland*, <http://www.cso.ie/census/Non-Irish%20Nationals.htm> [data dostępu: 3.11.2013].
- CSO (2012), *Profile 6: Migration and Diversity in Ireland*, Dublin: Central Statistics Office, Census 2011 Reports.

- Dickens W.T., Lang K. (1988), Labor Market Segmentation and the Union Wage Premium, „The Review of Economics and Statistics”, vol. 70, issue 3, s. 527–530.
- Faist T. (2000), *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Oxford: Oxford University Press.
- Fihel A. (2011), *Recent Trends in International Migration in Poland: The 2011 SOPEMI Report*, CMR Working Paper, nr 52/110.
- Forfas and Expert Group on Future Skills Needs (2005), *Skills Needs in the Irish Economy: The Role of Migration*, Dublin: EFGSN.
- Gałąsińska A., Kozłowska O. (2009), Discourses of a ‘Normal Life’ among Post-accession Migrants from Poland to Britain, w: Burrell K. (red.), *Polish Migration to the UK in the ‘New?’ European Union: After 2004*, Aldershot: Ashgate.
- Grzymała-Kazłowska A. (2001), *Polscy nielegalni pracownicy w Belgii. Raport z badań*, CMR Working Papers, Nr 41.
- Hays S. (1996), *The Cultural Contradictions of Motherhood*, London: Yale University Press.
- Ignatowicz A. (2011), Travelling Home: Personal Mobility and “New” Polish Migrants in England, „Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny”, nr 1, s. 33–46.
- Komito L., Bates J. (2009), Virtually Local: Social Media and Community amongst Polish Nationals in Dublin, „Aslib Proceedings: New Information Perspectives”, vol. 61, issue 3, s. 232–224.
- Krings T., Moriarty E., Wickham J., Bobek A., Salamońska J. (2013), *New Mobilities in Europe, Polish Migration to Ireland post-2004*, Manchester: Manchester University Press.
- Lee E.S. (1966), A Theory of Migration, „Demography”, vol. 3, issue 1, s. 47–57.
- Levitt P., DeWind J., Vertovec S. (2003), International Perspectives on Transnational Migration: An Introduction, „International Migration Review”, vol. 37, issue 3, s. 565–575.
- Massey D.S. (1985), Ethnic Residential Segregation: A Theoretical Synthesis and Empirical Review, „Sociology and Social Research”, vol. 69, issue 3, s. 315–350.
- Massey D.S. (1990), The Social and Economic Origins of Immigration, „The Annals of the American Academy of Political and Social Science”, vol. 5, issue 10, s. 60–72.
- Metykova M. (2010), Only a Mouse Click Away from Home: Transnational Practices of Eastern European Migrants in the United Kingdom, „Social Identities”, vol. 16, issue 3, s. 325–338.
- Oakley A. (1992), *Social Support and Motherhood: the Natural History of a Research Project*, Blackwell Publishers.
- Okólski M. (2001), Mobilność przestrzenna z perspektywy koncepcji migracji niepełnej, w: Jaźwińska E., Okólski M. (reds.), *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Okólski M. (2010), *The Distinctiveness of Polish Migration to Ireland in the Light of Polish Labour Force Survey Evidence*, prezentacja na Trinity Immigration Initiative Migrants Careers and Aspiration Policy Conference, 17 września 2010, Dublin: Trinity College.
- Osipovič D. (2002), *Rola sieci i kapitału społecznego w migracjach międzynarodowych. Przykład Moniek*, CMR Working Papers no. 46.
- Park R.E. (1915), The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the City Environment, „The American Journal of Sociology”, vol. 20, issue 5, s. 577–612.
- Piore M.J. (1979), *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pustułka P. (2012), Polish Mothers on the Move: Transnationality and Discourses of Gender, Care, and Co-residentiality Requirement in the Narratives of Polish Women Raising Children in the West, „Studia Sociologica” IV, Vol. 2, s. 162–175.

- Ritchey P. N. (1976), Explanations of Migration, „Annual Review of Sociology”, t. 2, s. 363–404.
- Rosinska-Kordasiewicz A. (2005), *Praca pomocy domowej. Doświadczenie polskich migrantek w Neapolu*, CMR Working Papers nr 62, Warszawa.
- Ryan L., Sales R., Tilki M. (2009), Recent Polish Migrants in London: Accessing and Participating in Social Networks across Borders, w: Burrell K. (red.) *Polish Migration to the UK in the 'New' European Union after 2004*, Ashgate.
- Salt J. (1992), Migration Processes among the Highly Skilled in Europe, „International Migration Review”, vol. 26, issue 2, s. 484–505.
- Stark O. (1991), *The Migration of Labour*, Cambridge: Basil Blackwell.
- Stark O., Bloom D.E. (1985), The New Economics of Labor Migration, „The American Economic Review”, vol. 75, issue 2, s. 173–178.
- Thomas W.L., Znaniecki F. (1918), *The Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an Immigrant Group*, vol. 1, Primary Group Organization, Boston: Richard G. Badger, The Gorham Press.
- Urbańska S. (2009), *Matka migrantka. Perspektywa transnarodowości w badaniu przemian ról rodzicielskich*, http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/urbanska_transnarodowe_macierzynstwo_2009.pdf [data dostępu: 3.11.2013].
- Vertovec S. (2004), Cheap Calls: The Social Glue of Migrant Transnationalism, „Global Networks”, vol. 4, issue 2, s. 219–224.
- Walczak B. (2008), *Migracje poakcesyjne z perspektywy ucznia. Wstępna diagnoza społecznych i pedagogicznych skutków “euroemigracji” rodziców i opiekunów*, raport z badań, Warszawa: Pedagogium – Wyższa Szkoła Nauk Społecznych.
- White A. (2011), *Polish Families and Migration since the EU Accession*, Bristol: Policy Press.